

Щодо оцінювання воєнно-економічної безпеки України в умовах сучасних воєнних конфліктів

Regarding the assessment of Ukraine's military-economic security in the context of modern military conflicts

Іван Гаврилюк^A

Corresponding author: кандидат військових наук, старший дослідник, перший заступник Міністра оборони України, e-mail: ivan_havryliuk@ukr.net, ORCID: 0000-0002-3514-0738

Юрій Клят^A

кандидат технічних наук, доцент, доцент, начальник інституту, e-mail: klyatt@ukr.net, ORCID: 0000-0002-8267-3748

Олександр Водчиць^B

кандидат технічних наук, доцент, доцент, начальник кафедри військової підготовки, e-mail: agv64avg@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3294-7632

Юзеф Добровольський^B

кандидат технічних наук, доцент, заступник начальника кафедри з навчальної роботи – начальник навчальної частини кафедри військової підготовки, м.Київ, Україна, e-mail: kataza@i.ua, ORCID: 0000-0002-1077-1402

Алевтина Гетьман^C

старший науковий співробітник, e-mail: getman2017@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6397-7412

Денис Фомкін^C

науковий співробітник, e-mail: dfomkin@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0128-9355

Ivan Havryliuk^A

Corresponding author: Ph.D., Senior Researcher, First Deputy Minister of Defense of Ukraine, e-mail: ivan_havryliuk@ukr.net, ORCID: 0000-0002-3514-0738

Yurii Klyat^A

Ph.D., Associate Professor, Head of the Institute, e-mail: klyatt@ukr.net, ORCID: 0000-0002-8267-3748

Oleksandr Vodchyts^B

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Military Training, e-mail: avg64avg@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3294-7632

Yuzef Dobrovolskyi^B

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Deputy Head of the Department of Academic Affairs – Head of training Department of military training, Kyiv, Ukraine, e-mail: kataza@i.ua, ORCID: 0000-0002-1077-1402

Alevtyna Hetman^C

Senior Research Fellow, e-mail: getman2017@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6397-7412

Denys Fomkin^C

науковий співробітник, e-mail: dfomkin@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0128-9355

^A Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України, м. Київ, Україна

^B Кафедра військової підготовки Національного авіаційного університету, Київ, Україна

^C Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Київ, Україна

^A Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine, Kyiv, Ukraine

^B Department of Military Training of the National Aviation University, Kyiv, Ukraine

^C Military Institute of Telecommunications and Informatization named after Heroes of Kruty, Kyiv, Ukraine

Received: January 09, 2025 | Revised: February 19, 2025 | Accepted: February 28, 2025

DOI: 10.33445/sds.2025.15.1.3

Мета роботи: полягає у розробці системи показників, які впливають на стан воєнно-економічної безпеки держави в умовах сучасних воєнних конфліктів.

Метод дослідження: аналіз; синтез; порівняння; формалізація та експертне оцінювання; інституціональний та ризикологічний підходи.

Практична цінність дослідження: запропонована система показників оцінювання стану воєнно-економічної безпеки України в умовах сучасних воєнних конфліктів.

Майбутні дослідження: подальші дослідження слід спрямувати на дослідження моделей стійкості економіки в умовах затяжних воєнних конфліктів, включаючи сценарії мобілізації ресурсів та відновлення економіки після завершення бойових дій. Важливо зосередитись на аналізі впливу сучасних технологій на забезпечення оборонно-промислового комплексу та оптимізацію економічних процесів для розвитку спроможностей власних збройних сил. Також, доцільно зосередити зусилля на вивченні ефективних моделей логістичного забезпечення автономних військових формувань та інтеграції цивільних секторів економіки до систем оборони.

Тип статті: теоретичний, практичний.

Purpose: consists in developing a system of indicators that affect the state of military and economic security of the state in the conditions of modern military conflicts.

Method: analysis; synthesis; comparison; formalization and expert assessment; institutional and risk approaches.

Practical implications: a proposed system of indicators for assessing the state of military-economic security of Ukraine in the context of modern military conflicts.

Future research: further research should be directed at studying models of economic sustainability in conditions of protracted military conflicts, including scenarios of resource mobilization and economic recovery after the end of hostilities. It is important to focus on analyzing the impact of modern technologies on the provision of the defense-industrial complex and optimizing economic processes for the development of the capabilities of our own armed forces. It is also advisable to focus efforts on studying effective models of logistical support for autonomous military formations and the integration of civilian sectors of the economy into defense systems.

Paper type: theoretical, practical.

Ключові слова: воєнно-економічна безпека, показник, сучасний воєнний конфлікт.

Key words: military-economic security, indicator, modern military conflict.

Вступ

У сучасному світі, де загострення геополітичних інтересів та воєнні конфлікти стають дедалі частішими, питання воєнно-економічної безпеки набуває особливого значення. Глобалізація економічних процесів, вплив технологій та нові форми ведення війни, змінюють характер загроз, ставлячи перед країнами складні виклики.

Україна опинилася у центрі масштабної війни, що включає не лише воєнну агресію, але й інформаційно-психологічні, економічні та кібернетичні впливи. Російсько-українська війна, що триває з 2014 року і особливо загострилася після повномасштабного вторгнення у 2022 році, оголила слабкі місця у воєнно-стратегічному плануванні, забезпеченні сил оборони сучасними зразками озброєння та військової техніки, здатності національної економіки швидко реагувати на зміни оперативної обстановки.

Воєнно-економічна безпека є основою стабільності держави, адже поєднує два ключові аспекти – здатність забезпечити ефективну оборону та одночасно підтримувати економічну стійкість навіть у надзвичайних умовах. Для України, яка тривалий час перебуває у стані військового протистояння, ці питання є не лише теоретичними, а й життєво важливими. Сучасні реалії диктують необхідність перегляду підходів до стратегічного планування, координації ресурсів та мобілізації економіки задля національної безпеки.

У зв'язку з цим воєнно-економічна безпека в умовах довготривалої російсько-української війни є ключовим фактором, який визначає спроможність держави забезпечувати стійкість оборонних спроможностей, функціонування економіки та соціальної системи під час тривалого воєнного конфлікту.

Теоретичні основи дослідження

Важливе місце в забезпеченні національної безпеки України займають економічні виклики, пов'язані із збройною агресією російської федерації та тимчасовою окупацією частини території України. Руйнування економіки України є цілеспрямованою дією російської федерації та одним з методів гібридної війни, оскільки зруйнована економіка продукує незадоволеність владою, трудову міграцію, соціальну напругу в суспільстві та підриває довіру до влади. При цьому широко використовуються економічні інструменти впливу, до яких, зокрема, відносяться санкції щодо українських товарів і послуг та використання впливу на інші держави з метою прийняття рішень, що суперечать основним національним економічним інтересам України.

Наукові публікації [1–7], підкреслюють, що сучасні війни виходять за межі бойових дій. Економічний тиск, санкції, кібератаки та енергетичний шантаж стали інструментами впливу на національну безпеку держав.

Дослідження Національного інституту стратегічних досліджень [1-2], показує, що стан економіки України стабілізувався у 2023 році, попри значні збитки від війни. Економічне зростання досягнуто на 5,3%, перевищуючи очікування, однак реальний ВВП становить лише 75% від рівня 2021 року. Відновлення довоєнного рівня може зайняти 6-7 років, що потребує значних інвестицій і довгострокової міжнародної допомоги.

Все це потребує пошуку нових стратегій економічної стійкості, включаючи мобілізацію ресурсів та адаптацію до глобальних викликів (наприклад, енергетичної кризи) та визначення критичних показників, які впливають на воєнно-економічну безпеку держави в сучасних умовах.

Постановка проблеми

Мета статті полягає у розробці ієрархії показників, які впливають на забезпечення воєнно-економічної безпеки України в умовах сучасних воєнних конфліктів.

Результати

Военно-економічна безпека формується у глобальному контексті, враховуючи тенденції світової економіки, збройних конфліктів та міжнародної кооперації. Зокрема, такі аспекти, як залежність від імпорту стратегічних ресурсів, участь у військових альянсах, інвестиції в оборонні технології, визначають конкурентоспроможність держави в умовах зростаючої міжнародної напруженості.

Відповідно до Закону України “Про національну безпеку України” [8] та інших нормативно-правових актів, питання военно-економічної безпеки є невід’ємною складовою загальної стратегії безпеки держави в умовах довготривалого воєнного конфлікту.

Стратегія воєнної безпеки України [9], дослідження провідних вчених в області воєнних конфліктів [10-13], та досвід українсько-російської війни визначає головні особливості сучасних воєнних конфліктів – асиметричне застосування воєнної сили не передбаченими законом збройними формуваннями та комплексне використання воєнних і невоєнних інструментів (економічних, політичних, інформаційно-психологічних тощо).

Сучасні воєнні конфлікти характеризуються значним просторовим розмахом збройної боротьби за рахунок росту чисельності її учасників, які не знаходяться безпосередньо в районі конфлікту та зосереджують свої основні зусилля шляхом нанесення ударів засобами ураження, що розташовані на великій відстані від зони бойових дій – нерідко на території інших держав. Військові дії охоплюють не лише зони безпосереднього зіткнення, але й поширюються на сотні кілометрів за межі державних кордонів, впливаючи на економіку та оборонні ресурси країн.

Для майбутніх воєнних конфліктів буде також характерним розширення переліку та зростання різноманітності учасників воєнних конфліктів (держави, транснаціональні корпорації, приватні військові компанії та незаконні збройні формування), їх структур, цілей та способів ведення бойових дій, що може призвести до зростання кількості жертв конфліктів та значних витрат на оборону.

Це створює нові виклики для забезпечення военно-економічної безпеки, яка потребує комплексного підходу. Теоретичне обґрунтування военно-економічної безпеки має спиратися на дослідження актуальних змін у характері воєнних конфліктів, а також на можливості забезпечення ефективної координації між економікою, оборонною промисловістю та безпековими структурами.

До основних показників, які впливають на забезпечення военно-економічної безпеки в умовах сучасних воєнних конфліктів можна віднести (рис.).

1. Стабільність оборонно-промислового комплексу (ОПК).

Збереження виробничих потужностей: модернізація підприємств ОПК, їх децентралізація для зменшення ризиків знищення; налагодження виробництва стратегічно важливих компонентів усередині країни.

Інноваційні розробки: створення нових видів озброєнь, зокрема безпілотних комплексів, систем протиповітряної оборони та засобів радіоелектронної боротьби; розвиток подвійних технологій, які можуть застосовуватися у військовій та цивільній сферах.

Військово-технічна кооперація: залучення міжнародних партнерів до спільних розробок і виробництва озброєнь та військової техніки.

2. Економічна стійкість.

Диверсифікація економіки: розвиток стратегічних галузей економіки (наприклад, енергетики, сільського господарства); зменшення залежності від зовнішніх поставок у критично важливих секторах.

Фінансові резерви: накопичення золотовалютних резервів для стабілізації економіки; залучення міжнародної фінансової допомоги та кредитів.

Податкова політика: впровадження механізмів, які дозволяють збалансувати податкові надходження навіть у кризових умовах; зменшення податкового навантаження на підприємства, які підтримують обороноздатність.

3. Забезпечення ресурсів для оборонних потреб.

Логістика й постачання: організація безперервного постачання зброї, боєприпасів, пального та інших матеріалів; залучення міжнародної військово-технічної допомоги.

Стратегічні резерви: формування запасів продовольства, медикаментів і матеріалів для тривалих військових дій; розвиток механізмів швидкої мобілізації внутрішніх ресурсів.

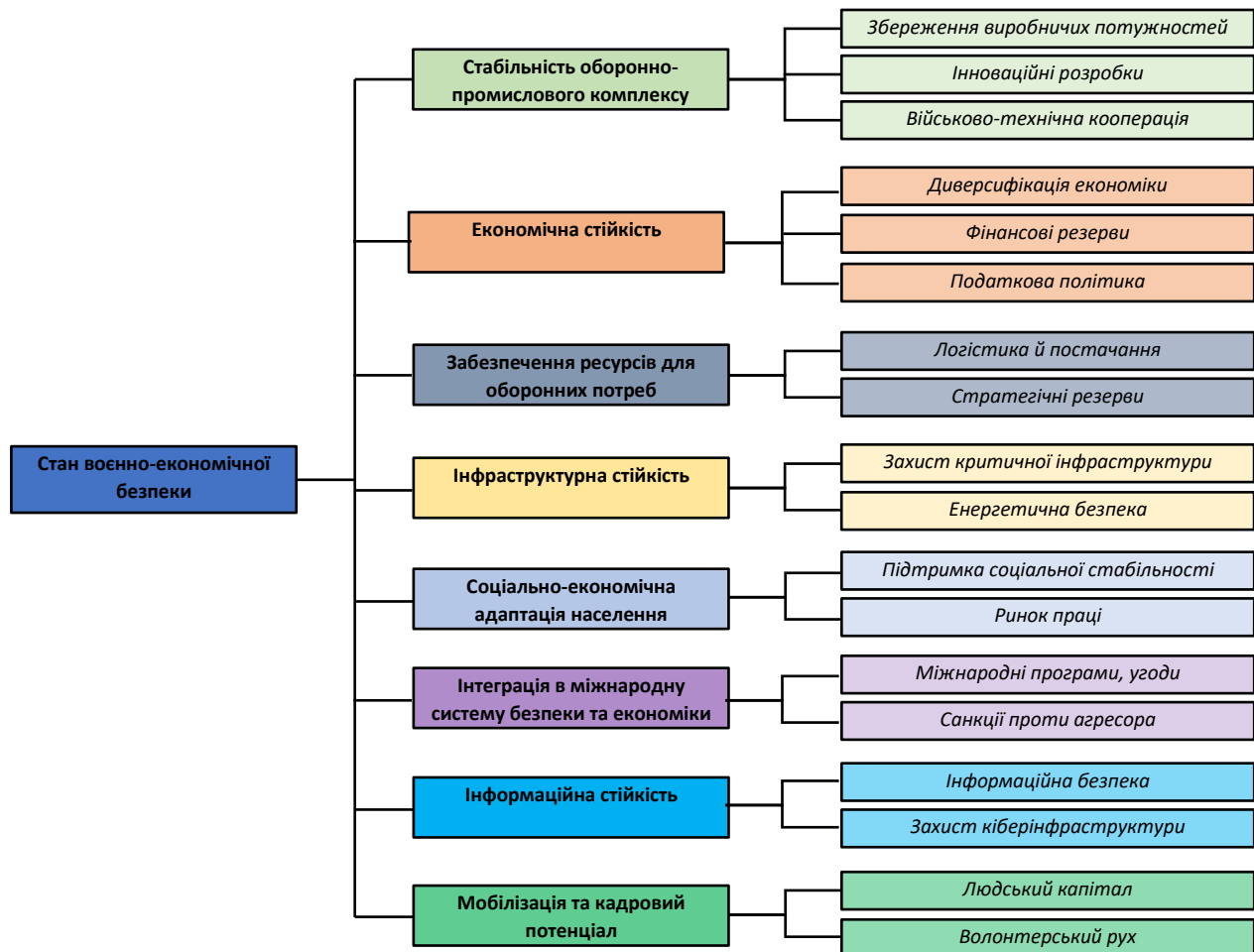

Рисунок – Ієрархічна структура показників для оцінювання стану воєнно-економічної безпеки в умовах сучасних воєнних конфліктів

4. Інфраструктурна стійкість.

Захист критичної інфраструктури: укріплення транспортних мереж, енергетичних об'єктів і зв'язку; відновлення інфраструктури після руйнувань, спричинених бойовими діями.

Енергетична безпека: розвиток альтернативних джерел енергії та зменшення залежності від імпорту; захист і адаптація енергетичних систем до можливих атак.

5. Соціально-економічна адаптація населення.

Підтримка соціальної стабільності: забезпечення соціального захисту для військовослужбовців та членів їх сімей; допомога внутрішньо переміщеним особам і постраждалим від війни.

Ринок праці: програми працевлаштування для ветеранів і внутрішньо переміщених осіб; навчання новим професіям у критично важливих для економіки секторах.

6. Інтеграція в міжнародну систему безпеки та економіки.

Інтеграція в міжнародну систему безпеки та економіки: розширення програм військової допомоги від країн партнерів; підписання угод на довгострокову підтримку економіки в умовах війни.

Санкції проти агресора: Лобіювання міжнародних санкцій для послаблення економічного та військового потенціалу російської федерації; контроль за виконанням санкцій і недопущення їхнього обходу.

7. Інформаційна стійкість.

Інформаційна безпека: боротьба з пропагандою, дезінформацією та інформаційними атаками; забезпечення єдності інформаційного простору країни.

Захист кіберінфраструктури: протидія кіберзагрозам, зокрема з боку агресора; побудова системи кіберзахисту для державних і військових установ.

8. Мобілізація та кадровий потенціал.

Людський капітал: системи навчання й підвищення кваліфікації для військових і цивільного персоналу; модернізація системи мобілізації.

Волонтерський рух: залучення населення до підтримки військових і оборонних потреб; координація діяльності волонтерських організацій із державними структурами.

Висновки

Таким чином, аналіз проблематики воєнно-економічної безпеки України в умовах сучасних воєнних конфліктів показав, що ця сфера є ключовою для забезпечення національної безпеки та обороноздатності України в цілому. Воєнно-економічна безпека України залежить від збалансованого управління ресурсами, адаптації економіки до кризових умов, міжнародної підтримки та згуртованості суспільства.

Україна, перебуваючи у стані постійної збройної агресії, має розвивати гнучкі й адаптивні стратегії, здатні забезпечити ефективну мобілізацію ресурсів, координацію між оборонною промисловістю та іншими секторами економіки.

Тривалість конфлікту вимагає впровадження системного підходу до стратегічного планування, мобілізації ресурсів і підвищення стійкості держави на всіх рівнях.

Запропонована система показників може стати основою для кількісного оцінювання стану воєнно-економічної безпеки держави.

Отже, воєнно-економічна безпека України вимагає цілісного підходу, що охоплює як стратегічне планування, так і оперативне управління ресурсами в умовах непередбачуваних викликів. Стійкість економіки та її здатність забезпечувати обороноздатність є основними чинниками, що визначатимуть здатність України захищати свій суверенітет у сучасних реаліях.

Перспективи подальших досліджень забезпечення воєнно-економічної безпеки держави в умовах сучасних воєнних конфліктів є доволі широкими та важливими для забезпечення національної безпеки України.

По-перше, подальші дослідження слід спрямувати на дослідження моделей стійкості економіки в умовах затяжних воєнних конфліктів, включаючи сценарії мобілізації ресурсів та відновлення економіки після завершення бойових дій.

По-друге, важливо зосередитись на аналізі впливу технологій (високоточна зброя, штучний інтелект, безпілотні комплекси) на забезпечення оборонно-промислового комплексу та оптимізацію економічних процесів для розвитку спроможностей власних збройних сил.

По-третє, доцільно зосередити зусилля на розвитку багатодомених структур забезпечення, а саме, вивченні ефективних моделей логістичного забезпечення автономних військових формувань та інтеграції цивільних секторів економіки до систем оборони.

Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

1. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. (2023). URL : <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/aktualni-vyklyky-ta-zahrozy-ekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v>
2. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни. (2024). URL : <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/ekonomichna-bezpeka-ukrayiny-v-umovakh-dovhotryvaloyi-viyny>
3. Штулер І. (2016) Воєнно-економічна безпека України в сучасному геополітичному просторі. Збірник наукових праць Національної академії управління. № 2 (17). С. 206-220.
4. Мартиненко В.В. (2011) Загрози економічній безпеці України в контексті викликів глобалізації. Економічний часопис. №7–8. С. 40–43.
5. Семененко, О., Абрамова, М., Воронченко, І., Добровольський, Ю., Коротя, В., & Совгіря, Т. (2022). Рекомендації щодо вибору та обґрунтування шляхів підвищення рівня воєнно-економічної безпеки України під час дії воєнного стану в умовах російсько-української війни (24.02.22-30.09.22 рр.). *Social Development and Security*, 12(5), 41-54. <https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.5.5>
6. Foreign and domestic experience of the defense resources management in the defense management system of the state. / [V.Koval, O.Semenenko, L.Skurinevska, S.Mokliak, I.Tkach]; under the editorship of O.Semenenko. Kyiv: General Staff of the Armed Forces of Ukraine, 2023. 321 p.
7. Семененко, О., Скуріневська, Л., Остапець, О., Толок, П., Онофрійчук, П., & Тарасов, О. (2023). Щодо формування теоретичних, методологічних, концептуально-теоретичних основ управління оборонними ресурсами в системі забезпечення воєнно-економічної безпеки держави. *Social Development and Security*, 13(6), 119-132. <https://doi.org/10.33445/sds.2023.13.6.11>
8. Про національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018 року. Відомості Верховної Ради, 2018, № 31, ст.241.
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України”: Указ Президента України № 121/2021 від 25 березня 2021 року.
10. Іващенко, А. М., Гордійчук, В. В., Андріянова, Н. М. (2022). Концепція багатодомених операцій та її застосування силами оборони. Збірник наукових праць ЦВСД. № 3 (76). С. 62–67.
11. Бочарніков В.П., Свешніков С.В. (2017). Погляди на характер сучасних воєнних конфліктів. Наука і оборона. №1. С. 3-8.
12. Як Ізраїль забезпечує оборону та безпеку країни за допомогою спецпризначенців. Ч.1. (2021). URL : https://defence-ua.com/army_and_war/jak_izrajil_zabezpechuje_oboronu_ta_bezpeku_krajini_za_dopomogoju_spetspriznachentsiv_ch1-4062.html
13. Defence in a competitive age. (2021). Presented to Parliament by the Secretary of State for Defence by Command of Her Majesty. March 2021, 76 p.

References

1. Aktualni vyklyky ta zahrozy ekonomichnii bezpetsi Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. (2023). Available from : <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analichnyi-dopovid/aktualni-vyklyky-ta-zahrozy-ekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v>
2. Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh dovhotryvaloi viiny. (2024). Available from : <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analichnyi-dopovid/ekonomichna-bezpeka-ukrayiny-v-umovakh-dovhotryvaloyi-viiny>
3. Shtuler I. (2016) Voienno-ekonomichna bezpeka Ukrainy v suchasnomu heopolitychnomu prostori. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii upravlinnia. № 2 (17). S. 206-220.
4. Martynenko V.V. (2011) Zahrozy ekonomichnii bezpetsi Ukrainy v konteksti vyklykiv hlobalizatsii. Ekonomichnyi chasopys. №7–8. S. 40–43.
5. Semenenko, O., Abramova, M., Voronchenko, I., Dobrovolskyi, Y., Korotya, V., & Sovhira, T. (2022). Recommendations regarding the selection and justification of ways to increase the level of military and economic security of Ukraine during martial law in the conditions of the Russian-Ukrainian war (24.02.22-30.09.22). *Social Development and Security*, 12(5), 41-54. <https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.5.5>
6. Foreign and domestic experience of the defense resources management in the defense management system of the state. / [V.Koval, O.Semenenko, L.Skurinevska, S.Mokliak, I. Tkach]; under the editorship of O.Semenenko. Kyiv: General Staff of the Armed Forces of Ukraine, 2023. 321 p.
7. Semenenko, O., Skurinevska, L., Ostapets, O., Tolok, P., Onofriichuk, P., & Tarasov, O. (2023). Regarding the formation of theoretical, methodological, conceptual and theoretical foundations of defense resource management in the system of ensuring the military and economic security of the state. *Social Development and Security*, 13(6), 119-132. <https://doi.org/10.33445/sds.2023.13.6.11>
8. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy № 2469-VIII vid 21 chervnia 2018 roku. Vidomosti Verkhovnoi Rady, 2018, № 31, st.241.
9. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku "Pro Stratehiiu voiennoi bezpeky Ukrainy": Ukaz Prezydenta Ukrainy № 121/2021 vid 25 bereznia 2021 roku.
10. Ivashchenko, A. M., Hordiichuk, V. V., Andriianova, N. M. (2022). Kontseptsiiia bahatodomennykh operatsii ta yii zastosuvannia sylamy oborony. Zbirnyk naukovykh prats TsVSD. № 3 (76). S. 62–67.
11. Bocharnikov V.P., Svieshnikov S.V. (2017). Pohliady na kharakter suchasnykh voiennykh konfliktiv. *Nauka i oborona*. №1. S. 3-8.
12. Yak Izrail zabezpechuie oboronu ta bezpeku krainy za dopomohoiu spetspryznachentsiv. Ch.1. (2021). Available from : https://defence-ua.com/army_and_war/jak_izrail_zabezpechuie_oboronu_ta_bezpeku_krajini_za_dopomogoiu_spetspryznachentsiv_ch1-4062.html
13. Defence in a competitive age. (2021). Presented to Parliament by the Secretary of State for Defence by Command of Her Majesty. March 2021, 76 p.